

MĄDROŚĆ CZŁOWIEKA WYRAŻONA POZIOMEM ROZUMOWANIA MORALNEGO¹

URSZULA GRUCA- MIĄSIK

Streszczenie

Mądrość mamy wszyscy daną w życiu wewnętrznym, nie zawsze jednak potrafimy z niej korzystać. Moralność to zespół pewnych nakazów, a nie, jak to się nieraz czyni, pewnych postaw ludzkich. Owe nakazy i przykazania nie mówią co jest, ale co ma być. Mądrość w ocenach i zdolność dokonywania właściwych wyborów w odpowiednich chwilach, może być pogłębiana poprzez edukację moralną młodych dorosłych, którzy wchodzi w życie. Mądrość powinna korelować z wysokim poziomem rozumowania moralnego. Prezentowane badania dotyczą powyższej korelacji.

Summary

The wisdom is given to all of us, nevertheless not everyone can take the advantage of it. Morality is a complex of some codes but not the complex of human attitudes. These given codes do not tell us what is but what should be. The wisdom in assessments and capacity to choose the adequate options in the right time could be developed by the moral education of the young adults. The wisdom should correlate with the high level of moral reasoning. Presented research refers to the values and moral reasoning of adults.

Słowa kluczowe

Mądrość. Poziom rozumowania moralnego. Dorosli.

Key words

Wisdom. Level of moral reasoning. Adults.

Wstęp

Wielu autorów uważa, że mądrość to zdolność dokonywania wyborów przynoszących pozytywne konsekwencje, których pragniemy w życiu doświadczać. Według W. Błażejewskiego (2008, s.189): *to, jak wykorzystamy swój bezcenny czas życia, zależy od nas samych, ale często również od warunków, w których przyszło nam żyć.* Zdaniem A. R. Merrill i R. Merrill (2004, s. 273) mądrość to inteligencja nawigacyjna. Przypisując osobie mądrość myślimy, że charakteryzuje się ona rozsądkiem, głębokim zrozumieniem rzeczywistości, wybitną zdolnością rozróżniania rzeczy i zjawisk oraz umiejętnością trzeźwego osądu. Mądrość pociąga za sobą także odpowiednie kompetencje, w tym także, jak twierdzi A. Uberman (2009, s. 309) kompetencję językową niezbędną do swobodnego przekazu myśli i wiedzy. Kompetencja językowa obejmuje także konieczność swobodnej komunikacji z przedstawicielami innych państw i narodowości co nieuchronnie oznacza potrzebę kształcenia sprawności komunikowania się w języku obcym. Według W. Błażejewskiego (2006, s.126-127) europejski wzór obywatela cechuje m.in. świadomość własnych korzeni oraz umiejętność posługiwania się językami obcymi. Rozwój językowy każdej jednostki powoduje także jego ogólny rozwój będący budulcem na drodze dążenia do

¹ The wisdom of the human being presented on the level of moral reasoning

mądrości. Cytowani autorzy są zdania, że prawdziwej mądrości towarzyszy zwykle wysoki poziom inteligencji, poczucie sprawiedliwości, rozwaga i wrażliwość moralna. Mądrość mamy wszyscy daną w życiu wewnętrznym, nie zawsze jednak potrafimy z niej korzystać. Mądrość czyli wcześniej wspomniana inteligencja nawigacyjna, tym jest silniejsza, im pilniej uczymy się cenić zasady, oceniać własne doświadczenia i uwrażliwiać na inspiracje (s. 274). Dzięki doświadczeniu, „(...) człowiek kształtuje własny system wartości, uświadamia sobie własne „ja”. (M. Uberman, 2007, s. 135). Dlatego też wydaje się zasadne postawić tezę, iż, mądrość powinna korelować z wysokim poziomem rozumowania moralnego.

Mając powyższe na uwadze zbadalam poziom rozumowania moralnego osób wkraczających w dorosłe życie oraz hierarchię wyznawanych przez nie wartości, szczególnie biorąc pod uwagę te, które odzwierciedlają stosunek do zasad i wiedzy.

Mądrość a moralność

Zdaniem J. Bocheńskiego to, co zwykle nazywa się "etyką" składa się z co najmniej trzech różnych dyscyplin: moralności, etyki i mądrości.

Nazwy "moralność" używa dla oznaczenia zespołu pewnych nakazów, a nie, jak to się nieraz czyni, pewnych postaw ludzkich. Owe nakazy i przykazania nie mówią co jest, ale co ma być. W języku logiki nie są zdaniami, ale dyrektywami. Mają charakter kategoryczny. Nie odbierają nagrody i nie grożą karą. Nie są związane z żadnym celem. Mają wreszcie, i to chyba najważniejsze, charakter bezwzględny, im tylko właściwy - wobec moralnego nakazu przeżywamy jakby wrażenie przymusu, czujemy, że nie wolno nam postąpić inaczej niż ten nakaz chce. Ta ostatnia cecha jest najbardziej charakterystyczna, nie spotykamy jej nigdzie indziej poza moralnością. Moralność jest zatem według Bocheńskiego zespołem nakazów kategorycznych, bezwzględnie wiążących (J. Bocheński, 1994). „Zasady moralne przyjmują często formę zdań rozkazujących lub nakazujących. Większość ludzi ma zasady moralne głęboko zinternalizowane (wpojone w podświadomość) w trakcie procesu wychowawczego i często w ogóle nie zastanawia się nad ich genezą. Naruszenie tych zasad powoduje zwykle wewnętrzny konflikt psychiczny, zwany poczuciem winy” (U. Gruca- Miąsik, 2007, s. 34).

Pewne jest, że moralność żadnej nagrody za wykonanie obowiązku nie obiecuje. Mówi kategorycznie: "Czyń to, a to" nic więcej. Przykazania moralności mają taką naturę, że nawet gdyby ich zachowanie miało pociągnąć za sobą karę, nie przestałyby obowiązywać.

Zauważmy jeszcze, że nakazy, z których wyciągamy wnioski muszą być w naszej dziedzinie kategoryczne i bezwzględnie wiążące, to jest być nakazami moralnymi. Nakazy moralności są oczywiste albo wynikają z oczywistych nakazów moralnych (J. Bocheński, 1994).

Natomiast co to jest właściwie mądrość, nie jest wcale łatwo określić. Może najlepiej byłoby powiedzieć, że chodzi tu o zdolność wrodzoną lub nabytą, która pozwala człowiekowi dobrze kierować swoim życiem i pomaga mu zapewnić sobie pomyślność, powodzenie, a nawet szczęście. Nie utożsamia się ona z wiedzą, choć zakłada jej posiadanie. Mądrość jest również zdolnością wykonywania dobrze swojego zawodu. Jest ona owocem doświadczenia osobistego, uważnej obserwacji zarówno zachowania ludzi i zwierząt, jak też i praw, jakimi rządzi się przyroda. Dojrzewa jednak na gruncie mądrości wrodzonej, którą już od najwcześniejszych lat wzbogaca także mądrość rodu, plemienia czy ludu, znajdującą swój wyraz we wskazówkach udzielanych synom, przez ojców, w pouczeniach zawartych w najróżniejszych obrzędach inicjacji itd. W ten to sposób z pokolenia na pokolenie przekazuje się całą sumę zbiorowych doświadczeń i wyciąganych z nich wniosków. Tak więc człowiek mądry to również ten, kto jest zdolny do przekazywania swej mądrości. A na to musi umieć nie tylko mówić, lecz także słuchać i rozumieć. Dojrzałość operacji intelektualnych, występujących w każdym myśleniu, wpływa w znacznym stopniu na rozwiązywanie różnorodnych zadań (M. Dymon, 2008, s. 119). Mądrość nie istnieje bowiem sama dla siebie. Jest "sztuką życia z drugim". Mądrość ma służyć człowiekowi, jego praktycznemu powodzeniu we wszystkich dziedzinach życia. A choć wyrasta z ludzkiego doświadczenia i z ludzkich uzdolnień, inteligencji i zdrowego rozsądku, jest zarazem paradoksalnie darem bóstwa czy Boga.

Mądrość w ocenach i zdolność dokonywania właściwych wyborów w odpowiednich chwilach, w momentach decydowania wśród niezliczonych wyzwań pojawiających się każdego dnia, może być pogłębiana poprzez edukację moralną młodych dorosłych, którzy wchodzą w życie.

Badania własne

Niniejszy artykuł oparto o badania pilotażowe o charakterze ilościowym i jakościowym przeprowadzone w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Józefa Piłsudskiego w Zakliczynie i Zespole Szkół Licealnych i Technicznych w Wojniczu. Badaniami objęto 158 uczniów w wieku 17, 18 i 19 lat. Szczegółowo na temat charakterystycznych cech podejścia ilościowego i jakościowego pisze W. Błażejowski (2009, s.31-41).

Dla określenia wrażliwości młodzieży na wartości zastosowano Test Aksjologiczny który składa się z 23 stwierdzeń odwołujących się do wartości budujących 7 kategorii: ekonomicznych, artystycznych, społecznych, prestiżowych, religijnych, moralnych i teoretycznych. Pod każdym ze zdań zostały zamieszczone liczby od 1 do 7 ułożone

w porządku rosnącym lub malejącym. Ich zadaniem jest ustalenie intensywności (znaczenia, jakiego jednostka przywiązuje do konkretnej wartości), przy czym liczba 4 jest neutralna. Każde z tych oświadczeń wiąże się tylko z jedną kategorią. Wartość standardowego odchylenia dla tego testu w tym badaniu wyniosła 3,55.

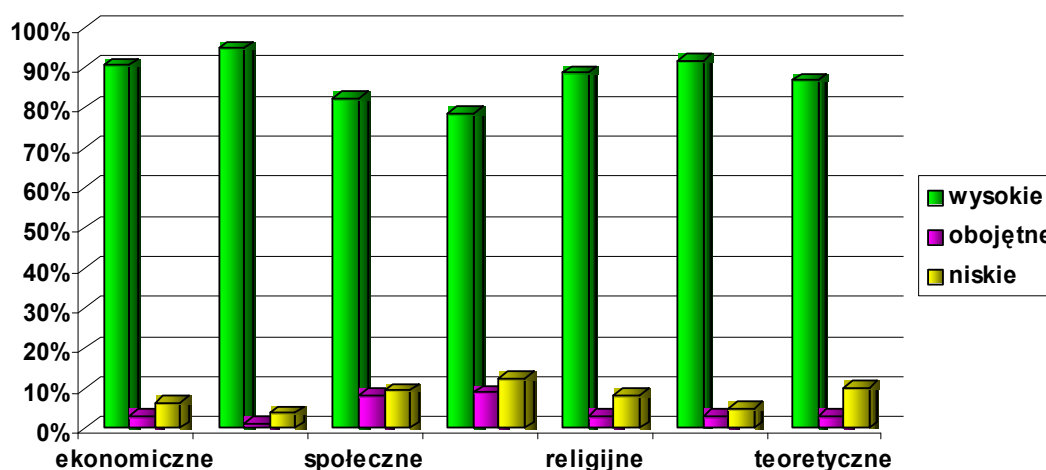
Tabela 1: **Znaczenie przywiązywane do wartości przez badanych**

N badanych- 158

wartości	Znaczenie przywiązywane do wartości					
	wysokie		obojętne		niskie	
	N	%	N	%	N	%
ekonomiczne	143	90,5	5	3,2	10	6,3
artystyczne	150	94,9	2	1,3	6	3,8
społeczne	130	82,3	13	8,2	15	9,5
prestżowe	124	78,5	14	8,9	20	12,6
religijne	140	88,6	5	3,2	13	8,2
moralne	145	91,8	5	3,2	8	5
teoretyczne	137	86,7	5	3,2	16	10,1

Źródło: Badania własne.

Wykres 1. **Znaczenie przywiązywane do wartości przez badanych**

Wartości ekonomiczne, które wiążą się z docenianiem dóbr materialnych w cytowanym badaniu wraz z wartościami artystycznymi i moralnymi okazały się zajmować najważniejsze miejsce wśród innych wartości uzyskawszy wskaźnik procentowy równy

90,5%. Tylko dla 3,2% młodzieży były one obojętne a nie miały znaczenia dla 6,3%. Równie wysoki procent znaczenia (91,8%) uzyskały wartości moralne związane z przestrzeganiem zasad moralnych i uczciwym życiem. Natomiast 3,2% respondentów uznało je za obojętne zaś dla 5% nie miały one żadnej wartości. Natomiast wartości artystyczne, które wiążą się z dostrzeganiem i przeżywaniem piękna wysoko ocenia 94,9% badanej młodzieży, dla 1,3% respondentów były one obojętne natomiast dla 3,8% okazały się nie mieć znaczenia. Natomiast wartości teoretyczne istotne dla ludzi ceniących dochodzenie do prawdy, jaką daje nauka uznało za ważne 86,7% respondentów, dla 3,2% badanych były one obojętne zaś 10,1% z nich przywiązywało do nich niewielką wagę. Z kolei poznanie świata przez Boga i wiarę, czyli wartości religijne doceniło 88,6% badanych, dla 3,2% młodzieży nie były one obojętne zaś dla 8,2% nie miały one znaczenia. Dla badanej grupy bezinteresowne działanie na rzecz innych ludzi określane mianem wartości społecznych okazało się mieć duże znaczenie dla 82,3% z nich, obojętne były one dla 8,2% badanych zaś nie przedstawiały większego znaczenia dla 9,5%. Natomiast wartości prestiżowe zajęły w tym rankingu ostatnie miejsce choć ich wartość procentowa jest wysoka. Okazało się, że dla 78,5% badanych miały one duże znaczenie, tylko dla 8,9% z nich były one obojętne a aż dla 12,6% nie miały żadnego znaczenia.

Natomiast do pomiaru poziomu rozumowania moralnego zastosowano narzędzie, które składa się z dwóch sytuacji dotyczących dylematów moralnych oraz z 8 pytań do każdej z nich. Maksymalna liczba punktów możliwa do uzyskania w odniesieniu do jednego scenariusza wynosi 40, której uzyskanie świadczy o wysokim poziomie rozumowania moralnego. W celu dokładniejszego scharakteryzowania otrzymanych rezultatów przyjęto trzy wymiary wskazujące na posiadany przez respondenta poziom moralności: niski, przeciętny i wysoki. Odchylenie standardowe w przypadku badania wyniosło 13,51.

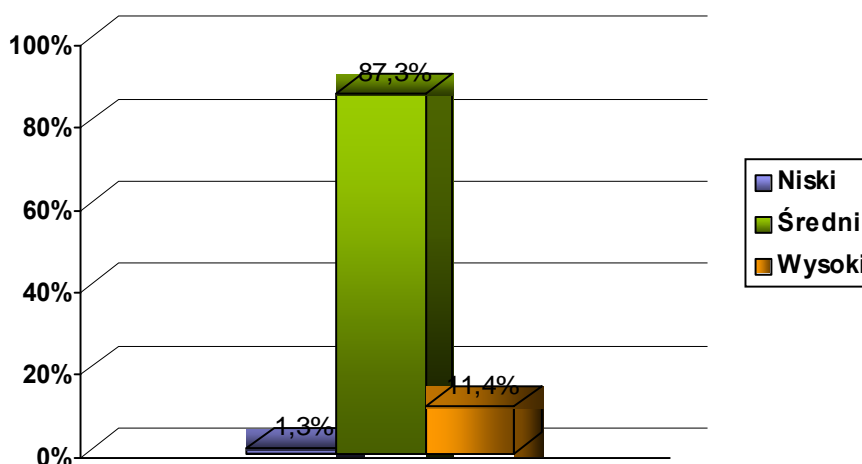
Tabela 2: **Poziom rozumowania moralnego młodzieży.**

N badanych – 158

Poziom rozumowania moralnego					
Niski		Średni		Wysoki	
N	%	N	%	N	%
2	1,3	138	87,3	18	11,4

Źródło: badania własne.

Wykres 2. Poziom rozumowania moralnego młodzieży

Analizując ogólnie otrzymane wyniki badań dla całej badanej populacji, należy zauważyć, że świadczą one o braku świadomości moralnej występującej u 1,3% respondentów co, do których możemy domniemywać, że niniejsza grupa postępuje sprzecznie z powszechnie przyjmowanymi przez społeczeństwo normami.

Natomiast najwyższy poziom świadomości zasad moralnych i wartości takich jak dobro, prawda i piękno wykazało jedynie 11,4% badanej populacji. Największy procent osób znajduje się na poziomie średniego rozumowania moralnego (87,3%), który jest najbardziej rozpowszechnionym nie tylko wśród młodzieży, lecz w całej populacji ludności.

Zaprezentowane badania z pozoru mogą wydawać się korzystne dla badanej populacji, ponieważ respondenci przykładają duże znaczenie do większości wskazywanych wartości niemniej jednak uzyskane przez nich wyniki w Teście Aksjologicznym mają charakter deklaracyjny, co wcale nie musi świadczyć o internalizacji owych wartości, co więcej nie muszą oni kierować się nimi w swoim życiu. Potwierdzać taką tezę może fakt, iż w badaniu poziomu rozumowania moralnego w większości znaleźli się na średnim poziomie rozumowania moralnego. Na tym poziomie znajdują się osoby, które swoje postępowanie uzależniają od okoliczności, subiektywnej oceny sytuacji, serwilizmu nie kierując się mądrością wyrażoną w postępowaniu moralnym.

Podsumowanie

Ludzie nabywają z wiekiem doświadczeń o charakterze pozytywnym jak i negatywnym i istotne jest to by potrafili wysunąć z nich odpowiednie wnioski, które będą

składały się na ich mądrość. „Człowiek współczesny stoi na co dzień w sytuacjach ciągłego wyboru. Zwłaszcza w krajach demokratycznych możliwość a niejednokrotnie przymus dokonywania indywidualnych wyborów jest wpisany w ludzką egzystencję” (E. Tłuczek-Tadla, 2009, s. 17) „Życie jednak trzeba się uczyć przez całe życie, a czym zapewne jeszcze bardziej się zdziwisz, przez całe życie trzeba się uczyć umierać” mówi Seneka (L. A. Seneka, 1989, s. 144-145) i jak twierdzi Tadeusz Gadacz „myśląc o życiu, możemy uczyć się go, gdyż na tę umiejętność nigdy nie jest za późno.

Najczęściej bowiem dowiadujemy się, czym jest życie, gdy właściwie musimy powiedzieć, że dobiegło ono końca” (T. Gadacz, 2004, 5-6). Bowiem w „refleksji nad przemijaniem człowiek odwołuje się do własnego wnętrza, do świata tkwiących w nim wartości, które weryfikuje w zderzeniu z rzeczywistością zewnętrzną” (M. Uberman, 2007, s.181). Właściwe kryteria, ocena rzeczywistości w sposób obiektywny stanowi wyzwanie dla każdej jednostki (M. Dymon, 2007, s. 156). Może też dlatego mądrość utożsamia się z osobami starszymi, bywa, że nie posiadającymi wysokiego wykształcenia, ale za to prezentującymi wysoki poziom moralny. Wiedza nie musi przekładać się na mądrość gdy osoba nie posiada wykształconych zasad moralnych jak pokazuje życie np. klonowanie ludzi za czym kryje się potęga wiedzy, natomiast niesie za sobą degradację moralną. Trzeba więc stwierdzić, że w świecie współczesnym (ponowoczesnym) funkcjonują całe kompleksy czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które, z jednej strony, ożywiają moralność naturalną, z sumieniem włącznie, z drugiej zaś- niepokojąco ją osłabiają, stępują czy wręcz paraliżują. Można jednak mieć nadzieję, że odpowiednie działania promoralne, indywidualne i zbiorowe, mogą okazać się realnym wsparciem dla moralności naturalnej i przyczyniać się do jej kultywowania a nawet rozwoju (J. Szmyd, 2008, s. 23). Rozwój moralny jest tak złożonym procesem, iż można zaryzykować stwierdzenie, że jest to proces tak różny w każdym indywidualnym przypadku, jak różne są wpływy, jakim podlega dany człowiek (U. Gruca- Miąsik, 2009, s. 171). Tylko edukacja twórcza, (i edukacja moralna przyp. autorki), edukacja w kierunku osoby, może uchronić człowieka (...) przed popadnięciem w zależność od „ideologii facylitacji”, „rozumu instrumentalnego” oraz „makdonaldyzacji” (A. Murzyn, 2001, s. 36).

A być może rację przyznamy Zygmuntowi Baumanowi, który, co prawda, stwierdza, że: „zdaję sobie sprawę z ogromu przeszkód piętrzących się na drodze do *moralnego społeczeństwa*”, ale takiego społeczeństwa w swej humanistycznej antropologii społecznej nie wyklucza; nie wyklucza go zarówno w *tu i teraz*, jak i w wyobrażonej przyszłości, czyli w istocie rzeczy nie wyklucza możliwości postępu moralnego (Z. Bauman, 2003, s. 72- 81) .

Bibliografia

- Bauman Z., Tester K., O pożytkach z wątpliwości. Rozmowy z Zygmuntem Baumanem, Warszawa 2003.
- Błażejowski W., Drozd S., Król P., *Podstawy metodologii z elementami statystyki*, Rzeszów 2009, ISBN 978-83-89721-21-1.
- Błażejowski W., *Czas wartością i miernikiem efektywności kształcenia* [w:] W. Furmanek (red.), *Wartości w pedagogice. Czas jako wartość we współczesnej pedagogice*, Rzeszów 2008;
- Błażejowski W., *Pedagogika porównawcza. Materiały pomocnicze dla studentów*, Rzeszów 2006, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego;
- Bocheński J., *Podręcznik mądrości tego świata*, Kraków 1994.
- Dymon, M., *Przeszkody w procesie twórczym. Analiza empiryczna dotycząca wykonawców muzyki*. Wydanie II, Rzeszów, 2008, Wyd. UR, ISBN 978-83-7338-344-9.
- Dymon, M., *Kryteria oceny wykonań muzycznych jako zagadnienie kształcenia nauczycieli*, [w:] *Psychologia rozwoju muzycznego a kształcenie nauczycieli* (red.) B. Kamińska, AMFC w Warszawie, 2007, ISBN 978-83-89444-89-9.
- Kryteria oceny wykonań muzycznych jako zagadnienie kształcenia nauczycieli*
- Gadacz T., *O umiejętności życia*, Kraków 2004, ISBN 83-240-0495-5.
- Gruca- Miąsik U., *Rola rodziny w rozwoju i wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży* [w:] *Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania*, (red.) U. Gruca-Miąsik Rzeszów 2007, ISBN 978-83-7338-299-2.
- Gruca- Miąsik U., *Kreowanie tożsamości szkoły poprzez edukację moralną*, [w:] *Kreowanie tożsamości szkoły*, t. I, (red.) K. Chałas, Lublin 2009, ISBN 978- 83-7363-896-9.
- Merrill A. R., Merrill R., *Mądre życie*, Warszawa 2004, ISBN 83-7391-263-0.
- Murzyn A., *Filozofia edukacji u schyłku XX wieku*, Kraków 2001, ISBN 83- 7308-062-7.
- Seneka L. A., *Dialogi*, Warszawa 1989.
- Szmyd J., *Przestrzeń moralna rodziny współczesnej i relacji międzyludzkich- kryzys i nadzieja* [w:] *Wymiary przestrzeni życiowej współczesnej rodziny* (red.) G. Makiełło- Jarza, Kraków 2008, ISBN 978-83-7571-045-8.
- Thuczek-Tadla E., *Wychowanie ku zaangażowaniu społecznemu jako sposób przeciwdziałania uzależnieniom wśród młodzieży*, [w:] „Wychowanie na co dzień”, Nr 10-11 (193-194) Październik-Listopad 2009, ISSN 1230-7785.
- Uberman, A. *Foreign language learning – a social and cultural necessity* [w:] *Acta Humanica* 3/2009, Żilinska Univerzita, Žilina 2009, s. 309-313, ISSN 1336-5126.
- Uberman M., *Wychowanie przez sztukę potrzebą człowieka XXI wieku*. [w:] *Pedagogika i Psychologia. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego*, Z. 46/2007.
- Uberman M., *Terapia przez sztukę w systemie oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych i resocjalizujących*, [w:] *Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania*, (red.) U. Gruca-Miąsik, Rzeszów 2007, ISBN 978-83-7338-299-2.

Address of author

Dr Urszula Gruca- Miąsik
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Wrzosowa 54
35-604 Rzeszów
Polska
tel. 0048178574811
kom. 604 49 31 84
E-mail: ulagrucamiasik@o2.pl